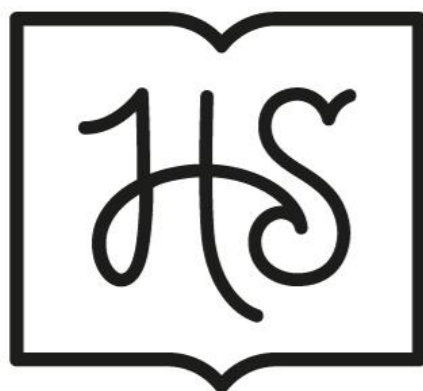

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2018

Ročník / Volume 4

Praha / Prague 2018

Historia scholastica

Č. / No. 2/2018

Roč. / Vol. 4

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

Doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Mgr. Magdaléna Šustová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Výkonný redaktor / Executive Editor: Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatelé / Publishers:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, www.tul.cz

IČ 46747885

ISSN 2336-680X

Časopis **Historia scholastica** vychází 2x ročně. Toto číslo vyšlo 31. prosince 2018.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's Periodical Directory, EBSCO a ERIH Plus.

Obsah

ÚVODNÍK	5
Tomáš KASPER, Dana KASPEROVÁ a Markéta PÁNKOVÁ	
STUDIE:	8
Československá obec učitelská – aktér a „garant“ profesionalizace učitelstva Dana KASPEROVÁ	
Hudba a děti první republiky: nové koncepce hudební výchovy v Československu z etnomuzikologické perspektivy	18
Zita SKOŘEPOVÁ	
Osvetový zväz pre Slovensko a zjazdy osvetových pracovníkov na Slovensku v medzivojnovom období ČSR	31
Eduard LUKÁČ	
Význam periodika „Náš ľud – ľudovýchovný vestník pre Slovensko“ pre osvetovú činnosť na Slovensku (s dôrazom na nezamestnanosť)	46
Katarína MAYER	
Prínos Alojza Zbaviteľa k rozvoju osvetovej činnosti na Slovensku v medzivojnovom období	58
Vladimír FRK a Martina LENHARDTOVÁ	
„Cikánská škola“ v Užhorodu. Československý pokus o vzdelání Romů na Podkarpatské Rusi	65
Jana BARTOŠOVÁ	
Od porodní báby k porodní asistentce	75
Milena LENDEROVÁ	
Chlapecká výchovna v Hradci Králové – příklad sociálněpedagogické činnosti v meziválečném období	87
Pavla KORITENSKÁ	
VARIA:	95
Ondrej Pavlík (1916–1936) – zrod učiteľa a pedagóga Vladimír MICHALIČKA	

Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Horní Čermné	101
Růžena VÁŇOVÁ	

REPORT:	109
Konference Nová škola v nové Evropě – rok 1918 a otázka reformy vzdělávání a výchovy v meziválečném období	
Magdaléna ŠUSTOVÁ	

Od porodní báby k porodní asistentce

Milena LENDEROVÁ

ARTICLE INFO

Article history:

Received 4 November
2018

Accepted 21 November
2018

Available online 31
December 2018

Keywords:

Czechoslovak Republic,
Midwifery, Act No. 200
from 1928, forms of
midwives' education

M. Lenderová
Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta
Ústav historických věd •
Studentská 84,
532 10 Pardubice •
Česká republika •
Milena.Lenderova@
upce.cz

ABSTRACT

From Midwife to a Birth Attendant

The first half of the 20th century was in the Czech countries determinative period for midwifery consolidation. Even though the education as well as the status of midwives was not ideal, they were incorporated into a professional medical staff – midwifery was included in legislation to control medical practice, certified by the Act No. 200 from 1928. During the early 1930s the new forms of midwives' education were then codified.

This paper focuses on the period from 1919 to 1949; it analysis, besides other things, the forms of education at the National Institute for Midwives' Education in Ostrava.

Úvodem

Netřeba připomínat, že samostatná první Československá republika nabídla první vážně míněný pokus vyřešit rovnoprávnost obou pohlaví – a že tyto snahy zůstaly zhruba v půli cesty. Legislativně byla dána ženám příležitost svobodně se vzdělávat, nicméně objektivní a subjektivní podmínky k tomu, aby jí mohly naplno využívat, se během svobodného dvacetiletí nevytvořily. Domnívám se, že tyto chvályhodné cíle i jejich neúplné řešení učebnicově ilustruje snaha vyřešit vzdělání a postavení porodních babiček, které – vědomy si své užitečnosti a vlastní důstojnosti – se od přelomu 19. a 20. století začaly nazývat porodními asistentkami. Zákon z roku 1928, kterému se zde budeme věnovat, toto označení legitimizoval a – polovičatě – vyřešil otázku jejich vzdělávání.

Dříve než nahlédneme do zákona, připomeňme některé důležité skutečnosti, které jeho vzniku předcházely.

Vznik kliniky a vzdělání babiček do roku 1851

Od reformy Marie Terezie bylo nezbytným předpokladem činnosti porodních bab získání diplomu, trvalo ale dlouho, než se tento imperativ prosadil. Důležitým krokem bylo zavedení klinické výuky porodnictví, což umožnilo v roce 1789 zřízení Porodnice U Apolináře na Novém Městě pražském (Rubeška, 1968, s. 234–235). Oficiálně byla porodnická klinika zřízena 4. srpna 1803, v následujícím roce stanovil studijní řád pevný program výuky: v každém semestru proběhl úplný kurz porodnictví pro báby a porodníky, a to v češtině i němčině, který navázal na dvouměsíční praxi v porodnici (Tinková, 2010, *passim*).

C. k. babická škola

V roce 1851 byla porodnická klinika rozdělena na kliniku pro lékaře, jejímž přednostou se stal František Kiwisch, a na samostatnou kliniku pro báby v čele s Vilémem Langem (Rozsivalová-Lenzová, 1951, s. 98). Na Langův návrh a na základě ministerského povolení č. 1426 z 23. února 1851 (výnos místodržitelství z 23. prosince 1851, č. 29.507) byla na zkoušku zavedena reforma babického studia: dosavadní teoretický kurz v Karolinu byl zrušen a za rok se vystřídal tři čtyřměsíční teoreticko-praktické kurzy, střídavě v českém a německém jazyce. Do jednoho kurzu mělo být přijato nejvýš 60 uchazeček. Přednost měly žadatelky pocházející z venkova, s sebou si měly přinést křestní list, vysvědčení zachovalosti, vysvědčení krajského fyzika dokládající jejich gramotnost a předpoklady pro výkon této profese. Podle výnosu ministerstva vyučování z 1. října 1848, č. 6393, mohly být do kurzu přijímány i svobodné ženy starší 20 let (Wiesner, 1923, s. 5, 8). Přesto i nadále výrazně převažoval počet vdaných žen, případně vdov.

Až do roku 1891 příslušela „babická“ klinika univerzitě. Poté byla od fakulty odloučena a zřízena jako samostatná „c. k. škola babická v Praze“, podřízená Zemskému výboru. Způsob a místo výuky se nezměnilo – probíhala nadále v kurzech v přízemních prostorách Hlávkovy porodnice (Svobodný a Hlaváčková, 2004, s. 147). Ředitelem kliniky byl zemský zdravotní referent, profesorem byl jmenován 22. prosince 1891 dosavadní docent české lékařské fakulty Václav Rubeška (1854–1933). Toužil spíše po místu profesora na lékařské fakultě, přesto se výchově porodních babiček věnoval velmi svědomitě po několik desetiletí, napsal pro ně první moderní učebnici, která se od prvního publikování v roce 1893 dočkala pěti vydání. V kurzech pro báby vyučoval do roku 1920, kdy 30. června skončil poslední český kurz zahájený 4. října 1919 se 164 kandidátkami (*Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*, říjen 1919, roč. 7, č. 10, s. 12). To byl konec pražské babické kliniky, která už v této podobě neměla být nikdy obnovena.

Situace po vzniku ČSR

V době vzniku samostatného Československa bylo na území republiky osm teritoriálně nerovnoměrně rozdělených tzv. babických škol s různou délkou kurzů, odlišnou úrovní a podmínkami přijímání. Dvě z nich – v Nitře, kde byla založená začátkem 20. století, a Rimavské Sobotě, kde kurzy probíhaly od roku 1901 (Falisová a Moravíková, 2015, s. 30–32) – nevyhovovaly ani nejzákladnějším požadavkům, byly jen dvouměsíční a brzy po vzniku

Československa byly zavřeny. Škola v Praze, jež měla saturovat zájem adeptek z celých Čech, organizovala tři čtyřměsíční kurzy ročně; Brno, Olomouc, Bratislava, Košice a Užhorod konaly pětiměsíční kurzy. Protože pokles porodnosti, zřetelný už na přelomu století, se během války a po ní prohloubil, babické školy v Praze, Brně a Olomouci ukončily dočasně svou činnost v roce 1920 s tím, že se připravují kurzy „podle nových moderních předpisů“ (Bébr, 1932, s. 2). Ženy z českých zemí, které chtěly získat diplom porodní báby – většinou válečné vdovy s dětmi, ženy legionářů aj. – využily možnosti absolvovat kurzy v Bratislavě a Košicích (Falisová a Moravicsová, 2015, s. 51–53).

Návrh Ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy ze dne 19. června 1919 na úpravu vzdělání porodních asistentek vypadal ambiciózně – do nově koncipovaných kurzů měly být přijímány uchazečky s vyšším vzděláním (podle výnosu ministerstva veřejného zdravotnictví z 28. ledna 1920 č. 4421/I a 1919 to mělo být buď absolutorium veřejné ošetřovatelské školy, nebo nižší střední školy či alespoň měšťanky „s prospěchem nejméně dobrým“¹) a na základě přijímací zkoušky (prominula by se absolventkám s úplným středoškolským vzděláním). Frekventantka měla získat vědomosti z anatomie a fyziologie ženy a dítěte, znalosti o nakažlivých nemocech, znalost „nauky občanské“ a důležitých zákonů a nařízení. Ministerstvo počítalo s omezením počtu studentek (maximálně 50 v ročníku), aby se jim mohli vyučující naplno věnovat, a se snížením věku přijímaných – nejméně 18 let, nejvíce 30 (*Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*, srpen 1919, roč. 7, č. 8, s. 1–2). Návrh předpokládal zřízení internátních škol pro frekventantky. Kurz měl trvat deset měsíců, v následující diskusi se objevil návrh trvání dvanáct měsíců (*Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*, leden 1921, roč. 9, č. 1, s. 2) a počítalo se s opakovacími kurzy po 10 letech praxe či v případě nějakého pochybení (*Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*, září 1919, roč. 7, č. 9, s. 9–10). Opakovací kurzy zavádělo už nařízení Ministerstva vnitra z roku 1899, ale prakticky se nikdy nerozběhly.

Debata o připravovaném zákonu se prodlužovala, vystupovali v ní jak lékaři, tak aktivistky z řad porodních asistentek. Postavení porodních asistentek alespoň částečně zlepšil zákon z 30. října 1924, č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Jednalo se o velmi pokrokový právní předpis. Zavedl pojištění pro případ invalidity a stáří, pojištění se týkalo těch, kteří na území Československé republiky vykonávali práci nebo služby na základě pracovního, služebního nebo učňovského poměru a nevykonávali je příležitostně nebo jako vedlejší zaměstnání. Protože pojištěny byly i manželky a děti pojištěnců, zákon podstatně zlepšoval vyhlídky porodních asistentek na odpovídající příjem. Samy ale pojištění neměly, neboť nebyly zaměstnány v pracovním poměru.

Zákon z roku 1928

Podle *Věstníku věnovaného zájmům porodních asistentek*, jenž propůjčil většinu svých stránek vzrušené debatě o nezbytných opravách, bylo v letech 1925–1926 v Československu 10 938 porodních asistentek, z toho 9410 diplomovaných. V Čechách působilo 4378 (vesměs

¹Výnos Ministerstva veřejného zdravotnictví z 28. ledna 1920, č. 4421/I a 1919. Kart. č. 199, inv. č. 381. Státní oblastní archiv Jičín, Okresní zastupitelstvo Jičín. Cit. dle přípisu MVZTV z 22. 12. 1923.

diplomovaných) asistentek, na Moravě 2188, z nichž také většina diplomy vlastnila. Ve Slezsku jich bylo 528, rovněž vesměs diplomovaných, na Slovensku 3347, z nichž ale diplomem disponovalo jen 1921 osob. Na Podkarpatské Rusi působilo 502 asistentek, z nichž 400 mělo diplom. Na 1 porodní asistentku v republice připadal roční průměr 33,1 porodu. V Čechách 33, na Moravě 29,8, ve Slezsku 3,3, na Slovensku 31,4, na Podkarpatské Ukrajině 56 (*Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*, prosinec 1927, roč. 15, č. 12, s. 7). Zákon měl zajistit, aby praktikovaly jen diplomované asistentky a aby všechny našly obživu. Zákon č. 200/1928 Sb., o pomocné praxi porodnické, jakož i o vzdělání a výcviku porodních asistentek byl vydán 9. listopadu 1928. V první části definoval pomocnou praxi porodnickou, již se rozuměla:

- „a) samostatná pomoc při pravidelném těhotenství, porodu a šestinedělí, jakož i samostatné ošetřování novorozenců a kojenců, nepotřebujících ošetření lékařského,
- b) přísluha (asistence) lékaři při ošetřování těhotných, rodiček, šestinedělek, novorozenců a kojenců,
- c) nezbytná samostatná pomoc v případech vyjmenovaných sub. a), i když jsou to případy patologické, avšak pouze tehdy, hrozí-li nebezpečí z průtahu, není-li možno včas povolati lékaře a pouze do té doby, než se lékař dostaví“ (Pachner a Bébr, 1932, s. 603).

V § 8 řešil zákon otázku teoretického vzdělání a praktického výcviku porodních asistentek. Stanovil, že diplomy opravňující k vykonávání pomocné porodnické praxe mohou vydávat jen státní ústavy pro vzdělání a výcvik porodních asistentek (Bébr, 1932, s. 10). Inicioval zakládání státních vzdělávacích ústavů s nejméně desetiměsíční výukou. Požadavek dvouletého vzdělání, obsažený v rezoluci porodních asistentek a odvolávající se na praxi v zahraničí, byl odbyt argumentem, že by sice došlo k poklesu příliš vysokého počtu asistentek, současně ale „k vzniku polovzdělaného lékařského proletariátu“ (Gála, 1929, s. 318). Třebaže dvouleté vzdělání porodních asistentek existovalo např. ve Francii, k „přílišnému“ vzdělání porodních asistentek byli čeští lékaři velmi obezřetní.

Zákon byl schválen sněmovnou za malé účasti poslanců, nedostavil se ani ministr zdravotnictví, jimž byl tehdy Jozef Tiso. Referentem měl být poslanec za lidovou stranu dr. Řehák, nahradila ho poslankyně za agrární stranu Anna Chlebounová, sama matka sedmi dětí. K zákonu promluvily především ženy: poslankyně za německou sociální demokracii Franziska Blatny, za českou sociální demokracii Betty Karpíšková, za Českou stranu národně socialistickou Ludmila Pechmanová, za Deutsche Nationalpartei Josefina Weber a Marie Vobecká zastupující KSČ. Kriticky a z levicových pozic vystoupily B. Karpíšková a F. Blatny (*Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*, 1928, roč. 16, č. 11, s. 1). Porodní asistentky, k nimž se zákon vztahoval, spokojené nebyly, neboť řešil jejich požadavky jen částečně – týkal se jen prodloužení a zkvalitnění vzdělání a bránil působení fušerek. Neupravil jejich sociální poměry, nezabýval se jejich pojištěním pro případ nemoci, invalidity a stáří či v případě nutnosti karantény.

Podle vládního nařízení č. 154/1929 musely žadatelky o přijetí do kurzu předložit vlastnoručně napsanou žádost, k níž bylo třeba připojit křestní nebo rodný list nezbytný

ke kontrole věku uchazečky. Ta nesměla být mladší 20 a starší 35 let. Přikládal se rovněž doklad o československém státním občanství a doklad trestní bezúhonnosti. Dalším nezbytným dokumentem bylo potvrzení úředního lékaře o tělesné a duševní způsobilosti k výkonu tohoto povolání a o tom, že uchazečka není těhotná. Potřebný byl i očkovací průkaz a potvrzení o znalosti vyučovacího jazyka. Zákon stanovil požadavky na předběžné vzdělání uchazeček, jímž mělo být absolutorium tří tříd měšťanské nebo střední školy, případně diplom o absolvování ošetrovatelské školy. Pokud se posledně jmenovanými doklady nemohla uchazečka prokázat, musela absolvovat přijímací zkoušku z učiva tří tříd měšťanky. Přednost měla být dána těm, které byly ochotny se reversem zavázat, že se po absolvování školy usadí tam, kam „budou přikázány státní správou zdravotní“, případně těm, které do školy na své výdaje poslala jejich obec, kam se po absolvování kurzu vrátily.²

Státní školy pro výcvik porodních asistentek

Za účelem realizace § 8 zákona o pomocné praxi porodnické byly výnosem ministerstva zdravotnictví z 10. července 1930, č. 21 749, zřízeny státní ústavy pro vzdělání a výcvik porodních asistentek. Nejen v desetiměsíční délce kurzu, ale i ve stanovení jeho začátku se vzdělání přizpůsobilo běžnému školnímu roku: kurzy začínaly vždy 1. září (Bébr, 1932, s. 5). Ústavy byly samostatné rozpočtové organizace a byly podřízeny přímo ministerstvu zdravotnictví. V jejich čele stál ředitel, který musel být současně i vedoucím lékařem porodnice nebo oddělení nemocnice, v němž probíhal praktický výcvik studentek.

Kandidátkám bylo přímo nařízeno v ústavu bydlet a stravovat se, proto byly součástí ústavů internáty. Vybavení, které si ženy měly s sebou do kurzu přinést, bylo taxativně dáno. Školné činilo 300 Kč a splatné bylo hned při přijetí. Za uchazečky je mohla zaplatit obec, případně bylo možné požádat o snížení nebo prominutí školného. Kromě školného platily frekventantky za ubytování a stravování, výšku těchto poplatků určovalo Ministerstvo financí po dohodě s Ministerstvem zdravotnictví, i zde bylo možno využít úplného nebo částečného osvobození.

Učební plán se skládal z pomocných nauk, nauky o porodnictví, kojenectví, o ženských a pohlavních nemocech, z obecného zdravotnictví a první pomoci, z příslušného zákonodárství (Bébr, 1932, s. 15). Kandidátka musela absolvovat aspoň 10 porodů, jinak nesměla být připuštěna k závěrečné zkoušce (Tamtéž, s. 23).

Ve státních ústavech měly probíhat i opakovací kurzy pro porodní asistentky, jež měly přispět k udržení a rozvíjení jednou nabytých vědomostí. Zákon je prohlásil za povinné, první z nich měl proběhnout nejdříve po pěti letech od ukončení školy, pak po každém završeném desetiletí. Opakovacího kurzu se musela účastnit i asistentka, která – nuceně nebo dobrovolně – přerušila praxi na 3 a více let, či babička, jež absolvovala některý z kurzů před vznikem zákona (pětileté lhůty se počítaly od 14. března 1929), nebo taková, „u níž byly zjištěny vážné

²Vládní nařízení ze dne 15. října 1929 o podmínkách pro přijetí do státních ústavů pro vzdělání a výcvik porodních asistentek, o zkouškách přijímacích, o výši školného, výši zkušebních tax, o zkouškách prospěchových a zkoušce závěrečné, o znění diplomu a znění slibu. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, R. 1928, částka 60, vydaná dne 30. října 1929, s. 1223–1226.

nedostatky vědomostí“ (Tamtéž, s. 29). Délka opakovacích kurzů nebyla ale určena – původně se počítalo se třemi týdny (Tamtéž, s. 30). Zpočátku nebylo vůbec jasné, jakou konkrétní náplň mají mít, jak mají dlouho trvat a kdy se mají konat (Gála, 1929, s. 318–31). Zákon z roku 1928 o pomocné praxi porodnické byl postupně doplňován různými normativními výnosy ministerstva veřejného zdravotnictví: podmínky přijímacích zkoušek, výši školních a zkušebních poplatků, ustanovení o prospěchových a závěrečných zkouškách či o znění diplomu a slibu porodních asistentek vymezovalo vládní nařízení č. 154/1929.

Státní ústav pro výcvik porodních asistentek v Moravské Ostravě

Výnosem ministerstva zdravotnictví z 10. července 1930, č. 21 749, byly zřízeny státní ústavy pro vzdělání a výcvik porodních asistentek, a to v Bratislavě a Košicích se slovenštinou jako vyučovacím jazykem, v Užhorodě, kde byla vyučovacím jazykem ukrajinština. Dále byly tyto ústavy založeny v Pardubicích (vyučovacím jazykem byla čeština) a Liberci (s němčinou jako vyučovacím jazykem). Státní ústav pro vzdělávání a výcvik porodních asistentek v Moravské Ostravě vznikl jako poslední – roku 1933 (Bébr, 1932, s. 3–4; Svobodný a Hlaváčková, 2004, s. 184). Jeho založení se podařilo prosadit MUDr. Františku Pachnerovi, výjimečné osobnosti, propagátorovi řádného vzdělání a důstojného postavení porodních asistentek, a to v souvislosti s výstavbou nového gynekologicko-porodnického oddělení Státní veřejné nemocnice v Zábřehu. Ústav byl podřízen Ministerstvu zdravotnictví, mládeže a tělesné výchovy a řídil se osnovami vydaným výnosem tohoto ministerstva dne 25. srpna 1930. Ve znění nového zákona byl plánován internát a praktický výcvik žákyň ve státní nemocnici (Dohnal, 1973, s. 53–54).

První desetiměsíční kurz byl zahájen 2. září 1933 v areálu nemocnice v Ostravě-Zábřehu pro třicet posluchaček. MUDr. Pachner se stal prvním ředitelem, na výuce se podíleli další lékaři a porodní asistentky. Internát vedla a o výchovnou práci se starala představená – zkušená porodní asistentka, která zároveň pečovala o administrativní záležitosti ústavu. První představenou se stala Božena Bártová, vrchní sestra porodnicko-gynekologického oddělení a spolupracovnice F. Pachnera (Tamtéž, s. 54). Pravidelná výuka probíhala ve školních letech 1933/34, 1934/35 a 1935/36. Proč v letech 1936–1939, tedy po tři školní roky, ústav organizoval místo pravidelné výuky jen třítydenní opakovací kurzy pro již praktikující porodní asistentky, nevíme. Lze předpokládat, že důvodem byl vysoký počet asistentek v republice a fakt, že ne všechny nacházely uplatnění. Od školního roku 1939–1940 opět probíhala pravidelná výuka (Tamtéž, s. 54), již učinil konec až osudný rok 1948.

Od roku 1939 řídil ústav MUDr. Alois Růžička,³ představenou byla Gabriela Halfarová. Ti vedli ústav až do jeho zániku: po ukončení školního roku 1948–1949, kdy byl začleněn „v rámci jednotné školy do vyšší sociálně zdravotnické školy v Ostravě-Vítkovicích“ (Tamtéž, s. 54). První diplomy byly vydány s datem 21. 6. 1934, poslední 30. 6. 1949 (Tamtéž, s. 54).

³Doktor Pachner, předchůdce ředitele A. Růžičky, byl Žid, odešel s rodinou do Valašského Meziříčí, v říjnu 1944 byl internován v Hagiboru, válku ale přežil.

O praxi ústavu vypovídá fond uložený v Archivu města Ostrava. Sice neobsahuje žádné úřední knihy ani účetní materiál, nicméně svědomitě vyplňované osobní karty frekventantek promlouvají o předmětech teoretické výuky i o praxi, o počtu uchazeček, jejich věkovém a sociálním původu, o jejich předběžném vzdělání, průběžném prospěchu i výsledku závěrečných zkoušek. O praktické výuce vypovídá rub osobních karet: žákyně vyšetřovaly těhotné i rodičky, vyšetřovaly gynekologicky nemocné ženy, ošetřovaly novorozence, cévkovaly, dávaly klystýry a výplachy, asistovaly při operacích. A především působily na porodním sále, kde nejen asistovaly, ale musely prokázat, že dovedou samostatně vést porod – především to je v budoucí profesi očekávalo. Během studia skládaly šest prospěchových zkoušek: z porodnictví, kojení, pomocných nauk, nauk o ženských infekčních a pohlavních chorobách, z nauky o obecném zdravotnictví a z ošetrovatelských technik. Nauka o zákonech a nařízeních, jejichž výuku zákon předpokládal a která byla v nově vydané Pachnerově a Běbrově učebnici, nebyla patrně zkoušená. Závěrečná zkouška se skládala z ústní a písemné části. Porodnictví a kojení bylo zkoušeno jak písemně, tak ústně, ústní zkoušky bylo třeba složit z pomocných nauk, nauky o ženských, infekčních a pohlavních chorobách, z nauky o obecném zdravotnictví a první pomoci a ze zákonů a nařízení.⁴ Důležitou součástí výuky byla i praxe mimo porodnici. Žákyně praktikovaly v poradně pro těhotné, v poradně „Naším dětem“, u pobočky Okresní péče o mládež sídlící od roku 1934 v budově Okresního sociálně-zdravotního ústavu v Moravské Ostravě (Hrušková, 1937, s. 46), ojedinele i u odbočky Masarykovy ligy proti tuberkulóze. Státní ústav pro výchovu a vzdělání porodních asistentek spolupracoval s významnou ostravskou institucí, s Masarykovým ústavem pro matky a kojence, jenž byl otevřen v listopadu 1930 v čele s MUDr. Emilií Lukášovou.

Po celou dobu působení ústavu bylo každoročně přijímáno kolem 30 uchazeček – výkyvy nebyly podstatné: nejméně frekventantek, 29, bylo přijato ve školním roce 1945/46⁵, nejvíce, 36, o rok později⁶. Za dobu své existence ústav vyškolil celkem 408 diplomovaných asistentek.

O výrazném posunu v dějinách tohoto stavu vypovídá věk frekventantek, jehož limity určoval zákon. Starší absolventka byla minulostí – nahlédneme-li do praxe ostravského ústavu, vidíme, že se průměrný věk frekventantek ústavu pohyboval v jednotlivých ročnících mezi hodnotou 24,7 (rok 1944/45) a 27,15 (rok 1948/49)⁷. Na základě přístupných údajů je možné konstatovat, že dívky mladší 20 let byly přijímány ojedinele (čtyři osmnáctileté a tři devatenáctileté za celou sledovanou dobu), stejně jako ženy starší 35 let (deset), které chtěly absolvováním kurzu patrně řešit svou obtížnou životní situaci.

⁴Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Passim. Archiv města Ostravy.

⁵Hlavní katalog 1945–1946. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 9, inv. č. 10. Archiv města Ostravy.

⁶Hlavní katalog 1946–1947. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 11. Archiv města Ostravy.

⁷Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Passim. Archiv města Ostravy.

Přibývalo svobodných žen – zatímco v prvních letech působení ústavu ještě převažovaly provdané frekventantky, na začátku 40. let se poměr mezi vdanými a svobodnými vyrovnává a od školního roku 1943/44 už převažují svobodné nad vdanými. Nově se objevuje kategorie rozvedených či rozloučených; takových žen v kurzech přibývá (jedna v roce 1934/35, deset v závěrečném školním roce).⁸ Takové žákyně by rakouské zákonodárství zjevně nepovažovalo za „mravně zachovalé“.

Z údajů, které máme k dispozici, je zřetelné, do jaké míry se stávalo samozřejmostí absolvování měšťanské (občanské) školy. Žen, které musely složit přijímací zkoušky, byl v období republiky vcelku zanedbatelný počet, prudce se ale zvedl v roce 1939/40 (skoro jedna třetina z celkového počtu) a na nízké předválečné hodnoty se už nedostal: ještě ve školním roce 1948/49 skládalo přijímací zkoušku 11 uchazeček, což je více než jedna třetina z celkového počtu⁹. Počet zájemkyň s úplným středoškolským vzděláním byl nízký. V roce 1941/42 se do ústavu přihlásila absolventka osmitřídího reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí, která za sebou měla pět semestrů lékařské fakulty¹⁰, v roce 1944/45 pak rovněž maturantka, absolventka pěti semestrů lékařské fakulty v Brně¹¹. Jistě to byl důsledek zavření vysokých škol. Dvě maturantky přišly i v roce 1944/45¹², jedna v roce 1946/47¹³. Ve větším počtu se hlásily ženy, které za sebou měly ošetřovatelský či samaritánský kurz.

Ne všem se studium podařilo ukončit; žádná ale nepropadla při závěrečné zkoušce. Některé odcházely v průběhu studia, především pro neúspěch při opravné zkoušce z některého předmětu (z pramenů, které máme k dispozici, vyplývá, že takových žen bylo celkem sedm), či na vlastní žádost (tři). 19. dubna 1948 byla jedna ze studentek vyloučena „na příkaz ředitele národní bezpečnosti“: z přiložených materiálů vyplývá, že manžel sedmadvacetileté Hermíny Ripperové z Bělotína emigroval a na ni dopadlo podezření z přečinu proti republice.¹⁴

Z dochovaných materiálů je možné rovněž určit, z jakého sociálního prostředí pocházely frekventantky ostravského ústavu. Zopakujme, že první republika sice deklarovala rovnost obou pohlaví, ale představa „přirozené“ dělby mezi pohlavími reziduovala: žena byla bytostí soukromé sféry, muž veřejné. Není tudíž divu, že většina žen, která do Ostravy přišla, vdaných či svobodných, přišla takřikajíc od plotny. U vdaných je tato skutečnost pochopitelná, u svobodných byla zřejmě důsledkem omezeného množství pracovních

⁸Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Passim. Archiv města Ostravy.

⁹Hlavní katalog 1948–1949. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 13. Archiv města Ostravy.

¹⁰Hlavní katalog 1941–1942. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 7. Archiv města Ostravy.

¹¹Hlavní katalog 1946–1947. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 11. Archiv města Ostravy.

¹²Hlavní katalog 1944–1945. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 10. Archiv města Ostravy.

¹³Hlavní katalog 1946–1947. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 11. Archiv města Ostravy.

¹⁴Hlavní katalog 1948–1949. Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 10, inv. č. 13. Archiv města Ostravy.

příležitostí pro dívku bez kvalifikace. Nesporně i toto bylo příčinou zájmu o absolvování ústavu. Velmi nízký je počet vdaných žen uvádějících vlastní povolání – de facto se objevují až během okupace. Pokud zjednodušíme profesní kategorie na dělníky/dělnice, zemědělce, úředníky/úřednice, řemeslníky a obchodníky, horníky, učitelky, ošetřovatelky, prodavače/prodavačky a služebné, pak vypadá situace následujícím způsobem (viz příloha).

Závěr

Zákon z roku 1928 zůstal daleko za ambiciózními návrhy z prvních poválečných let. Nezavedl dvouleté vzdělání porodních asistentek, které by jej alespoň částečně přiblížilo středoškolskému vzdělání, o nějž ony samy usilovaly. Nezajistil jejich rovnoměrné rozmístění, především v zaostalých regionech jich působilo málo. Nezajistil jim odpovídající příjem ani jistoty ve stáří. V praxi se nepodařila prosadit závaznost opakovacích kurzů. Přesto je možné konstatovat, že nabídl mladým ženám povolání s nezpochybnitelnou kvalifikací.

Primární zdroje

BÉBR, Richard, 1932. *Výklad předpisů o vzdělání a výcviku porodních asistentek*. Praha: J. Bébr.

Fond 492, Ústav pro vzdělání a výchovu porodních asistentek Ostrava-Zábřeh. Kart. č. 1–10. Archiv města Ostravy.

GÁLA, Cyril, 1929. Několik poznámek k reformě zákona o porodních asistentkách a zejména obligátních opakovacích kursů. *Praktický lékař: měsíčník vydávaný mladou generací lékařů při Ústřední jednotě českých lékařů*. Praha: Mladá generace lékařů při Ú. J. Čs. L., roč. 9. ISSN 0032-6739.

HRUŠKOVÁ, Olga, 1937. Sociální péče Moravské Ostravy. In: HABROVANSKÝ, Jindra a ŠRENK, Vladislav, ed. *Moravská Ostrava*. Praha: Národohospodářská propagace Československa, s. 46.

PACHNER, František a BÉBR, Richard, 1932. *Učebnice pro porodní asistentky*, Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Československé republiky.

RUBEŠKA, Václav, 1968. Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách. *Československá gynekologie*. Praha: Nakladatelské a tiskové středisko ČLS JEP, roč. 33, s. 234–235. ISSN 0374-6852.

Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek. Praha: Zemská jednota porodních babiček 1919–1928, roč. 7–16. ISSN 1804-1981.

Vládní nařízení ze dne 15. října 1929 o podmínkách pro přijetí do státních ústavů pro vzdělání a výcvik porodních asistentek, o zkouškách přijímacích, o výši školného, výši zkušebních tax, o zkouškách prospěchových a zkoušce závěrečné, o znění diplomu a znění slibu. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, R. 1928, částka 60, vydaná dne 30. října 1929, s. 1223–1226.

Výnos Ministerstva veřejného zdravotnictví z 28. ledna 1920, č. 4421/I a 1919. Kart. č. 199, inv. č. 381. Státní oblastní archiv Jičín, Okresní zastupitelstvo Jičín. Cit. dle přípisu MVZTV z 22. 12. 1923.

WIESNER, Antonín, 1923. Vývoj stavu porodních asistentek v Československu. *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek*. Praha: Zemská jednota porodních babiček, roč. 11, č. 7–8, s. 5; č. 9, s. 8. ISSN 1804-1981

Literatura

DOHNAL, Miloň, 1973. 40 let zdravotnického školství na Ostravsku. In: *40 let zdravotnického školství v Ostravě*. Ostrava: Krajský národní výbor, s. 43–69.

FALISOVÁ, Anna a MORAVICSOVÁ, Eva, 2015. *Pôrodné asistentky a ošetrovatelky na Slovensku v rokoch 1918–1938: (sondy do problematiky)*. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-1468-5.

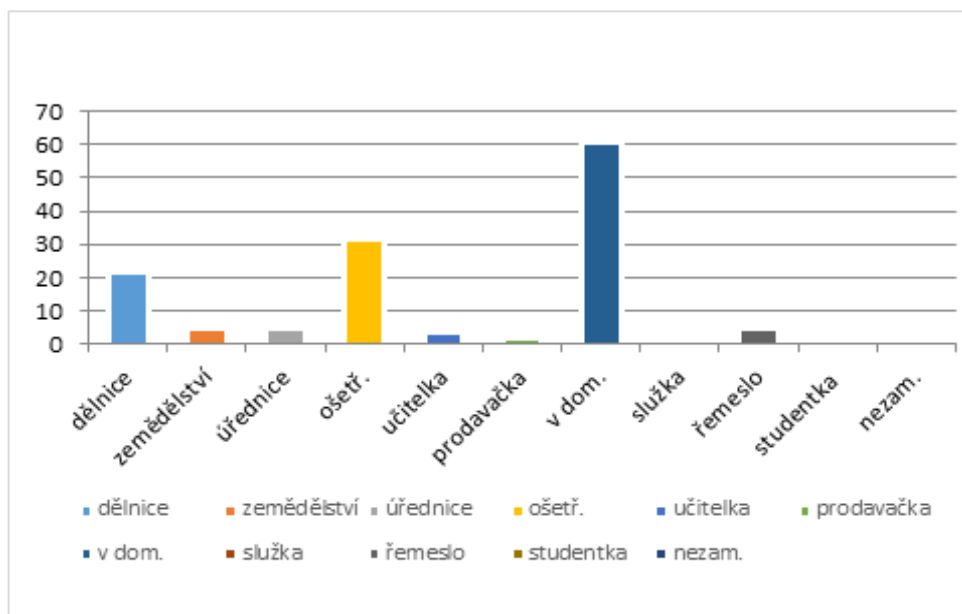
ROZSÍVALOVÁ-LENZOVÁ, Eva, 1951. Vznik babických škol v Československu. *Československá nemocnice*. Praha: Zdravotnické nakladatelství Společnosti čs. lékařů, roč. 19, s. 96 – 102.

SVOBODNÝ, Petr a HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, 2004. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, s. 147. ISBN 80-7254-424-1.

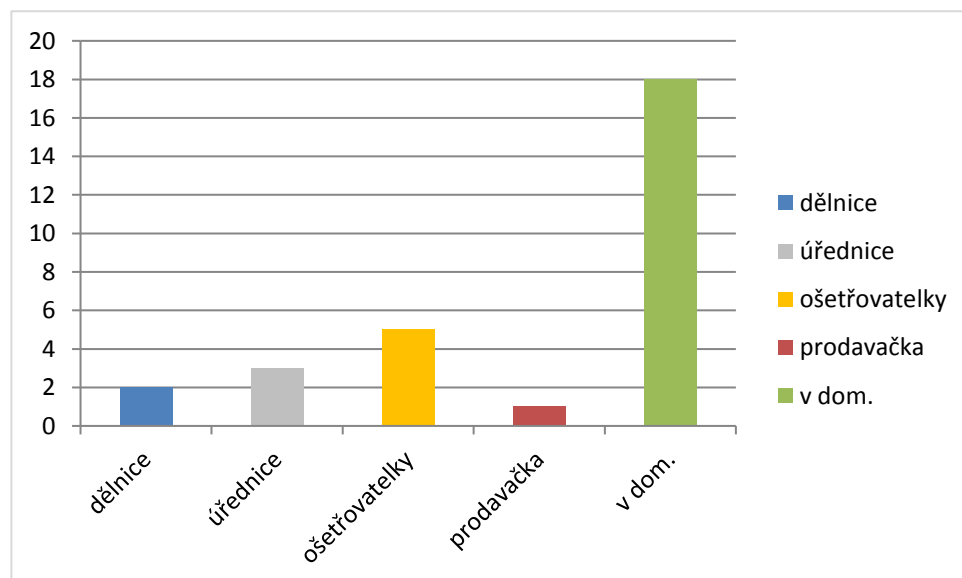
TINKOVÁ, Daniela, 2010. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-0223-9.

Příloha: Sociální složení frekventantek UVVPA v Ostravě

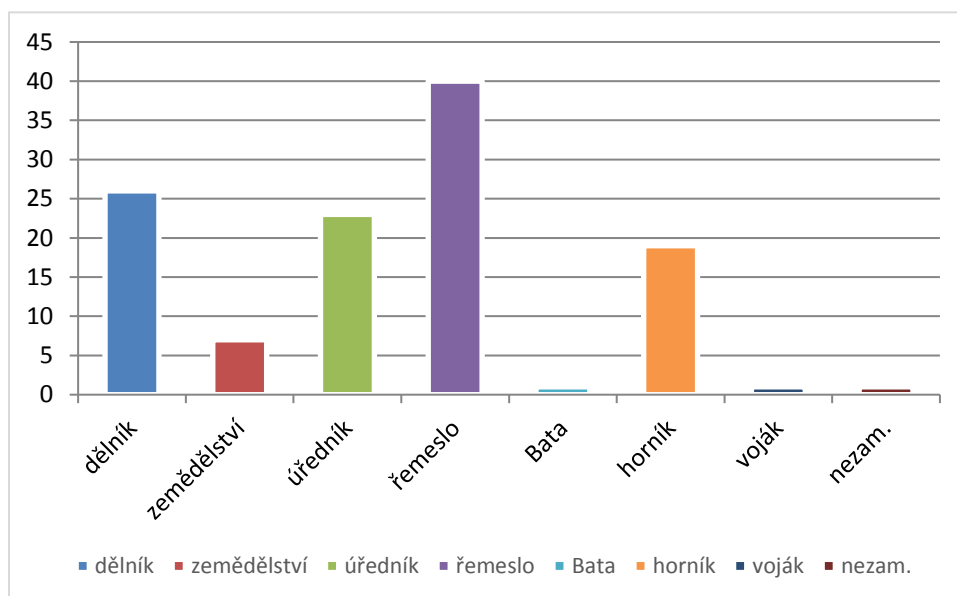
1. Neprovdané frekventantky

2. Rozvedené či rozloučené frekventantky

3. Provdané frekventantky

4. Ovdovělé frekventantky

